

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Marcela Kubová

Komentovaný překlad: Martha Pulido: Registro de la bibliografía franciscana que se encuentra en las bibliotecas colombianas: aproximación histórica

Annotated translation: Martha Pulido: Registro de la bibliografía franciscana que se encuentra en las bibliotecas colombianas: aproximación histórica

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Králová, Csc.

Praha 2014

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce Prof. PhDr. Janě Králové, Csc. za cenné rady nejen nad konzultacemi této práce a v neposlední řadě také všem konzultantům, kteří mi poskytli odborné připomínky a zodpověděli mé dotazy.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. 8. 2014

.....

Marcela Kubová

Abstrakt

Tato bakalářská práce je překladem článku kolumbijské autorky Marthy Pulido zabývající se převodem zvyků a rituálů latinskoamerického indiánského léčitelství prostřednictvím španělských františkánů. Překlad tvoří praktickou část práce, po níž následuje část teoretická skládající se z analýzy originálu a samotného komentáře překladatelských řešení včetně typologie překladatelských posunů.

Klíčová slova: komentovaný překlad, překladatelské posuny, překladatelská analýza, Latinská Amerika, indiáni, léčitelství, františkáni

Abstract

This bachelor thesis contains the translation of an article by the Colombian author Martha Pulido. The article looks at how Spanish Franciscans transitioned the natural healing of Latin American Indians. The thesis consists of two parts: the translation as the practical part is followed by the theoretical part focused on the analysis of the original text and the commentary of the translator's solutions. It also includes the typology of translation shifts.

Key words: commentary of translation, translation shifts, translation analysis, Latin America, Indians, natural healing, Franciscans

Obsah

Úvod	7
Rejstřík františkánských pramenů knihoven v Kolumbii a jejich historický nástin	8
Komentář překladu	21
1. Analýza překladu	21
1.1. Vnětextové faktory	21
<i>1.1.1. Autor .....</i>	<i>21</i>
<i>1.1.2. Záměr autora .....</i>	<i>21</i>
<i>1.1.3. Adresát .....</i>	<i>22</i>
<i>1.1.4. Místo, médium a čas .....</i>	<i>22</i>
<i>1.1.5. Funkce textu .....</i>	<i>23</i>
1.2. Vnitrotextové faktory	23
<i>1.2.1. Téma a obsah .....</i>	<i>23</i>
<i>1.2.2. Výstavba textu .....</i>	<i>23</i>
<i>1.2.2.1. Funkční styl odborný .....</i>	<i>23</i>
<i>1.2.2.1.1. Slohový postup .....</i>	<i>24</i>
<i>1.2.2.1.2. Horizontální členění .....</i>	<i>25</i>
<i>1.2.2.1.3. Vertikální členění .....</i>	<i>25</i>
<i>1.2.3. Neverbální a suprasegmentální prvky .....</i>	<i>25</i>
<i>1.2.4. Lexikum .....</i>	<i>27</i>
<i>1.2.5. Syntax, koheze a koherence .....</i>	<i>27</i>
<i>1.2.6. Projevy zdvořilosti .....</i>	<i>28</i>
2. Překladatelské problémy a jejich řešení	29
<i>2.1. Metoda překladu .....</i>	<i>29</i>
2.2. Lexikální problémy	29
<i>2.2.1. Terminologie a jiné specifické výrazy .....</i>	<i>29</i>
<i>2.2.2. Cizí slova a citace v původních jazycích .....</i>	<i>31</i>
<i>2.2.3. Překlad domorodých označení a reálií .....</i>	<i>31</i>
<i>2.2.4. Vlastní jména .....</i>	<i>32</i>
3. Překladatelské postupy	33
<i>3.1. Transpozice .....</i>	<i>33</i>

3.2.	<i>Koncentrace a jazyková ekonomie</i>	34
3.3.	<i>Amplifikace a diluce</i>	35
3.4.	<i>Explicitace a implicitace</i>	35
3.5.	<i>Modulace</i>	36
3.6.	<i>Kompenzace</i>	37
3.7.	<i>Substituce</i>	38
3.8.	<i>Konkretizace</i>	39
	Závěr	40
	Bibliografie	41

Úvod

V návaznosti na povinně volitelný předmět Překlad a redakce textů latinskoamerické translatologie jsem si pro svoji bakalářskou práci zvolila translatologickou studii kolumbijské autorky a profesorky Univerzity v Antioquii Marthy Pulido, *Registro de la bibliografía franciscana que se encuentra en las bibliotecas colombianas: aproximación histórica*. Text se zabývá rituály a zvyky v léčitelství domorodců na území Nové Granady a Kolumbie, jak je interpretovali františkánští misionáři a nakolik příchod Španělů ovlivnil utváření latinskoamerické identity. Článek byl publikován na webu výzkumného projektu o františkánských překladech do španělštiny a jeho zkrácená verze je součástí publikace *Traductores franciscanos de la orden franciscana en Hispanoamerica* pod názvem *Apuntes sobre la translatio en los saberes curativos en América*, jehož překlad připravujeme pro publikaci o latinskoamerické translatologii.

Tato bakalářská práce obsahuje překlad zmiňované studie, překladatelskou analýzu a komentář překladatelských řešení a postupů včetně konkrétních příkladů. Španělský text je volně přiložen k práci.

Rejstřík františkánských pramenů knihoven v Kolumbii a jejich historický nástin

Martha Pulido

Universidad de Antioquia, Medellín, Kolumbie

Resumé

Překlad je základní charakteristikou utváření identity a Latinská Amerika není výjimkou. Shromáždit prameny je prvním krokem k tomu, abychom začali výzkum o práci františkánských misionářů v Nové Granadě a v Kolumbii, a to především co se týče přínosu na utváření identity skrze výklady, překlady a kroniky, které františkáni psali od období conquisty až po současnost. Jsou to vyprávění, která nám umožňují pokusit se zodpovědět následující otázky: Kým jsme my Latinoameričané dnes? Jak jsme se stali tím, čím jsme? Konkrétně nám k tomu poslouží františkánské popisy léčitelství v Novém Světě, na nichž si ukážeme, co převod (translace) v Latinské Americe znamenal.

Úvod

V tomto článku se pokusím ukázat, jak se utvářel koloniální a postkoloniální diskurz o domorodcích (výrazem postkoloniální myslím období po pádu kolonií, nikoli postkoloniální studia), jak tyto konstrukce tlumočili a kulturně interpretovali Evropané, v našem případě františkáni, jak vykládali rituály, zvyky, symboly popsané ve španělských vyprávěních a kronikách různých období. Klademe si otázku, jak conquistadoři a později osadníci vytvářeli na základě porozumění významy, jak koloniální poznání utvářelo postkoloniální identity a jak se v průběhu dějin měnily místní kultury. Formování tohoto diskurzu se výrazně projevovalo ve vyprávěních misionářů. Každá společnost má svůj výklad světa, dává mu smysl. Zajímá nás, jak tento výklad světa spojuje evropské (španělské) a domorodé, a naopak domorodé a evropské vnímání; jak z nás dnešní interpretace dějin dělá to, čím jsme. To znamená, jak se v takovém vyprávění uplatňuje hlas původního obyvatelstva, jak františkáni ve svých vyprávěních při tlumočení a překladu do španělštiny přejímali vyjadřování domorodců a způsob myšlení, jež nedokázali celistvě pochopit. Snažili se ukázat, nakolik toto myšlení ohrožovalo evropské zvyky a evropské náboženské (křesťanské) myšlení. Způsob jejich myšlení a života ale kritizovali tak vášnivě a do detailů, že ho nakonec mnohdy vyzdvihli.

Chceme-li se lépe seznámit s výstavbou tohoto diskurzu, musíme nejprve shromáždit prameny.

1. Shromážděné prameny

K tomuto článku jsou zařazeny také prameny nezbytně nutné k tomu, abychom se seznámili s dochovanými dokumenty a mohli tak výzkum na toto téma dále rozvíjet. Evidujeme celkem 190 titulů, z nichž 12 je v Národní knihovně Jorge Palacios Preciado ve městě Tunja, 16 v knihovně Univerzity San Buenaventury v Medellínu, 119 titulů pak v knihovně Národní banky v Bogotě, Biblioteca Luis Ángel Arango – zde se nacházejí dva digitalizované, plně elektronicky zpřístupněné texty, 36 v Ústřední knihovně Univerzity v Antioquii. Do tabulky zbývá doplnit dokumenty z knihovny univerzity Escuela de Administración, Finanzas e Instituto Tecnológico, EAFIT (Finančně-správní univerzita a technologický institut) v Medellínu, čili 61 dokumentů o františkánech, z nichž tři jsou digitalizované a dostupné online. Dosud nepřepsané rukopisy z antioquijského archivu Archivo de Antioquia, texty z městských a soukromých či františkánských knihoven ještě bude nutné ručně katalogizovat. Tematicky se texty týkají misí, ačkoliv některé popisují krajinu. Z dosud nashromážděného množství bibliografických údajů v každém případě vyplývá, jaký je zájem o to, co františkáni v Latinské Americe učinili, a nakolik si jejich práce ceníme.

2. Překládání a dějiny

Antoine Berman říká, že „la traduction, c'est toujours « plus » que la traduction, *ad infinitum*. La seule manière d'accéder à cette richesse de contenus, c'est l'Histoire [...] Un traducteur sans conscience historique est un traducteur mutilé, prisonnier de sa représentation du traduire et de celles que véhiculent les ‚discours sociaux‘ du moment.“ (Berman 1995: 61) („překládání je vždy ‚více‘ než překládání, *ad infinitum*. Jen dějiny nám umožňují dosáhnout tohoto bohatství významů. [...] Překladatel, který si není vědom historických souvislostí, je překladatelem zmrzačeným, věznem vlastních překladatelských představ a soudobého ‚společenského diskurzu‘“). Obdobná zamyšlení dosvědčují, nakolik překladatelé s těmito historickými souvislostmi pracují. V našem konkrétním případě při pátrání po vlastní identitě zohledňujeme vztah Latinské Ameriky k dějinám conquisty, ke koloniálnímu období a moderní éře. Kým jsme my Latinoameričané dnes? Jak jsme se stali tím, čím jsme? Nabízí se okamžitá odpověď: jsme plody překladatelské činnosti. Tlumočili nás, překládali, reprodukovali. Překlad je stěžejním prvkem formování naší identity. Dějiny překladu v Latinské Americe by se měly odvíjet od výzkumu tlumočnické

činnosti, tvorby slovní zásoby a gramatiky, překladu a vyprávění o životě v Novém světě. Za tato vyprávění vděčíme především tvrdošíjným církevním představitelům, kteří conquistadory doprovázeli při dobrodružných objevných výpravách a kolonizaci. Z hlediska překladů pořízených duchovními by pak dějiny překladu v Latinské Americe plnily ještě funkci, o níž hovoří Jean Delisle slovy Lievena D'hulsta: „Historik přibližuje minulost a přítomnost tím, že poukazuje na paralely a rozdíly mezi dvěma tradicemi myšlení či jiných činností [...] a vyvažuje tak sklony k uniformitě, masovosti a předurčenosti myšlení, jež se snaží prosazovat moderní společnost“. (Delisle 2003: 222) A právě toto předurčené myšlení, ve francouzštině „*prêt-à-penser*“ (Fast Thought, prefabrikované myšlení), se nám do nynějška ve velké míře nabízelo s dějinami conquisty a kolonizace Latinské Ameriky. Delisle opět slovy Lievena D'hulsta poznamenává, že „dějiny překladu badatelovi poskytují potřebnou intelektuální pružnost, aby své myšlenky mohl přizpůsobit novému typu myšlení“, aby přemýšlel, jaký vztah má myšlení k jazyku, moci, literatuře, jinakosti. „Důkaz cizosti“ není vždy zřejmý.“ (Tamtéž.) A právě odlišnost, *l'autre*, vyplouvá na povrch, když se misionář potýká s nemožností komunikace, jež tyto první nekonečné okamžiky nepochybně provázela, a během nichž se zajisté jedni i druzí tázali, jak se navzájem přiblížit, jak si porozumět.

3. Translace v latinskoamerickém léčitelství

Převod (translace) Latinské Ameriky má určitý styl. Když se Španělsko setkalo s Novým světem, začalo se prolínat vědění španělského světa se světem americkým; rovněž Nový svět poznamenal španělské vědění, kastilštinu.

Pokusím se nastínit odpovědi na otázky z druhého bodu analýzou františkánských vyprávění, jež nás poučují o americkém léčitelství – v období Nového granadského království (1550–1718) záznamy Fray Pedra de Simón, v období místokrálovství (18. století) františkánský lékopis, na počátku 20. století pak svědectví otce Jacinta de Quito (1906) a o něco později vyprávění Fray Pabla del Santísimo Sacramento (1944). Ukážeme si, jak se měnily léčitelenské postupy a jak funguje převod léčitelenských znalostí, jak je předávali osadníci indiánům, indiáni kreolům a naopak.

Vděčíme za to především tlumočnickům, kteří zde sehráli zásadní úlohu. Kniha *Relaciones Interesantes y datos históricos sobre las misiones católicas del Caquetá y Putumayo desde el año 1632 hasta el presente año 1924* (Zajímavé zprávy a historické údaje o katolických misiích

v oblastech Caquetá a Putumayo mezi lety 1632 a 1924) soustřeďuje dokumenty, mezi nimiž se nachází i líčení *Relación del Padre fray Bartolomé de Alácana, dirigida al presidente de Quito en 1739* (Zpráva otce fray Bartolomea de Alácana adresovaná prezidentovi v Quitu roku 1739), kde se popisuje, jak františkáni na tomto území šířili víru a vzdělání. Kronikář zaznamenává, nakolik byli františkáni bezprizorní, když ztratili svého indiánského tlumočnicka: „...když už je s pomocí zmiňovaného indiánského tlumočnicka měsíc katechizovali a podařilo se jim pro jedno dítě získat nebe, jelikož na žádost rodičů zemřelo pokřtěné, tlumočnick, ponoukán společným nepřitelem, utekl... Duchovní se tak ocitli bez tlumočnicka (nikterak bez odhodlání), jenž by jim pomáhal, a sami nebyli sto pokračovat, rozhodli se však, že v práci neustanou...“ (s. 7) S útekem tlumočnicka ztrácejí schopnost komunikace a pohybu napříč těmito divokými a neznámými oblastmi. Znalost a pochopení místních událostí a zvyků se odvíjí nejen od toho, co zde viděli, záleží ovšem také na schopnosti o tom vyprávět.

3.1. Léčitelství šamanů *piache* (1626)

Fray Pedro de Simón ve svých *Notas Historiales* (Historické poznámky) ve čtvrté Zprávě 25. kapitoly na s. 191 popisuje léčebné postupy šamanů *piache*:

„K léčbě svých nemocí využívali lékaře, nazývali je *piache*, což v jiných oblastech odpovídá pojmenování *mohan* a zde v Novém granadském království *jeque* (kněz); lékař měl uzdravit nemocného, o něhož se staral, a za to mu velmi dobře platili; zemřel-li však nemocný, lékař zaplatil vlastním životem; kdyby se u nás jednalo dle stejného zvyku, soudím, že by se jich nemnoho odvážilo toto řemeslo vykonávat, především na tomto Indiánském území, kde je pramálo připravených a mnozí postrádají průpravu jakoukoli; přesto je jich každá vesnice plná a plně dávají v sázku životy těch, kteří mohou více a vědí méně. [...] Mezi těmito *piache* bylo více čarodějů a černých mágů než lékařů, duchové s nimi promlouvali stejně pravidelně, jako hovořili oni mezi sebou. [...] [*Piache*] vstupoval do tmavé jeskyně v doprovodu několika odvážných mladíků a posadil se na kámen, oni zůstali stát, štěrchali ulitami, chrastítky, odříkávali podivné verše, vzývali hlasy a *piache* přechasto plačtivě sténal ‚*Prororve, Prorove*‘, to byla taková prosebná slova na jeho [duchovo] přivolání; a nepřišel-li duch ihned, když takto zpívali, prosebný zpěv se uchýlil k výhružným až zlostným slovům a posunkům a *piache* chrllil výhrůžky a podivně se u toho třásl; jakmile však rozpoznal jeho přítomnost (svůj příchod totiž duch dával najevo znamením), zprudka sebou trhl a upadl na zem a z pohybů a tváře bylo zřejmé, že do něho vešel

duch; tak se ho tedy jeden z těch odvážných mladíků (vybírají k tomu totiž ty nejstatečnější a nejmělejší) ptal, co chtěli vědět, jako na příklad, zda bude dobrý rok, zda budou války, zda zemře náčelník neb jiný z vůdců, zda se uzdraví nemocný, a někdy se ho dokonce ptali, jelikož už na toto území dorazili Španělé, kdy přesně jich přijde více a kolik; na všechno toto odpovídal jednou lživě, jindy pravdivě. [...] Radí se s ním také, jakým způsobem má *piache* léčit, poučí je o léčebných bylinách, dřevu a kamenech; pak odtud *piache* vyjde a přichází za nemocnými a podle příkazů je léčí – jedny bylinami, jiné syrovými či vařenými, pomletými neb celými kořeny. Nemocným rovněž dává pít dřevěný prášek, například z guajaku a dalších stromů, které obyčejní lidé neznají, smíchaný s tukem z ptáků a ryb; nemocné čarovně a podivně temně zařkává; olizuje a vysává bolestivá místa a některé klouby a pak to, co nasaje, plive pryč od nemocného, aby se mu bolest, jež ho právě zbavil, nevrátila. Za všechny tyto věci (jak jsme zmínili) šamanům *piache* velmi dobře platí, protože jsou nadměru bohatí; neuzdraví-li však nemocného, spolu s životem o vše přijdou a nad jejich smrtí se indiáni příliš nepozastavují, jelikož je vždy mnoho jiných, kteří se na toto řemeslo od dětství připravují.“ (s. 191)

Kronikář aktéry pojmenovává, aby vysvětlil, jakým způsobem léčili a aby mohl čtenáře opakovaně děsit. Nejprve užívá slova „lékař“ a nastiňuje tak jeho úlohu, obdobnou v obou kulturách, pak předkládá různá označení této role – *mohan*, *jeque*, *piache*, čímž poukazuje na obrovské rozdíly daných praktik na objevovaném území. Později to ještě umocňuje, když udává nejmarkantnější rozdíl: „zemřel-li nemocný, lékař zaplatil vlastním životem“. Zděšení autor navozuje právě užitím slova „lékař“ a poukazuje tak na barbarské praktiky léčitelů *mohan*, *jeque* či *piache*. Nejen že své léčitelské schopnosti získávají vyvoláním ducha, ale přijdou o život, pokud nejsou schopni léčit. Fray Pedro Simón ve svém líčení ukazuje, nakolik jsou tito domorodci barbarští a pohanští, zároveň však objasňuje, že jsou jejich praktiky promyšlené. A jde ještě dál, vzápětí zmiňuje conquistadory samé, kteří, byť jsou křesťany, se na tomto území chovají barbarsky – nevyvolávají sice žádné duchy, ale léčí, i když jsou „pramálo vzdělaní“, čímž autor klade obě praktiky na roveň.

3.2. Františkánský lékopis (18. století)

Kniha *La Terapéutica en el Nuevo Reino de Granada. Un recetario franciscano del siglo XVIII* (Léčení v Novém granadském království. Františkánský lékopis z 18. století) dokládá, jak se spojil „lékařský odkaz západní kultury s domorodou americkou tradicí. Zde bychom měli

zdůraznit, že španělské lékařství do značné míry nahradilo, mimo jiné snad z důvodů náboženských, lékařství předkolumbovských indiánů, a to zejména domorodých kmenů praktikujících magii. Lékařství zde přetrvávalo celá tisíciletí a bylo výsledkem vzájemného kulturního vlivu předkolumbovských kmenů a prostředí. Domorodé kultury měly nicméně v každém případě značný přínos, především pro lidové léčitelství. Dokládají to léčivé rostliny jako ipekakuanha, toluánský balzám, pryskyřice či povijnice, o nichž se Františkánský lékopis zmiňuje.“ (Luis Eduardo Mora-Osejo, prezentace, s. 21) Lékopis je sice anonymní, ale uvádí několik františkánů, kteří znali soudobé indiánské rostliny, a mohli by proto být autory tohoto spisu: Juan Antonio Villalonga, Fray Simón Pegueros, Fray Miguel Acuña, Fray Diego García. Zde se pozastavím u jednoho předpisu, jenž má hned několik využití:

„Jak se zbaviti hleny z hlavy, žaludku a jiných částí těla. [...] vařte jádérko ze sapoty [*Manilkara zapota*, zapotovité] v dostatečném množství dětské moči, nemáte-li jádérko, použijte velkou hrst truskavce ptačího [*Polygonum aviculare*, rdesnovité] a hrst tabáku [*Nicotiana tabacum*, lilkovité] a připravte odvar v necelé holbě moči. Přeced'te a přidejte unci neb dvě oleje či tuku a další unci medu neb hnědého cukru. Pomáhá při prochladnutí a hlenových onemocněních.“ (s. 76–77) Předpis dokládá míšení kultur – sapota a tabák jsou amerického původu, truskavec ptačí je evropský. Rukopis lékopisu je též evropského formátu.

V následujícím předpisu se ukazuje, jak indiánský svět poznamenal evropské myšlení:

„Jak poznati, zda nemocný přežije neb zemře. Vezměte jeho čerstvou moč a kápněte do ní mateřského mléka. Klesne-li toto ke dnu a usadí se tam, přežije, zůstane-li naopak kapka mléka na povrchu, nemocný zemře. [...] Další: Vezměte kus chleba a otřete jím tvář nemocného, pak chléb hod'te psovi. Sežere-li jej, nemocný přežije, nesežere-li, zemře. Toto všechno je již praxí potvrzené a vyzkoušené.“ (s. 117) Z toho vyplývá, že evropské vědění přineslo vědeckou metodu. Praktiky z tohoto lékopisu neodpovídají evropskému myšlení 18. století, kdy lékařství vévodily vědecké poznatky Carla Linnéa či Xaviera Bichata, ale podobají se spíše magii a nahodilosti Nového světa.

3.3. Léčitelství kmene Eraye (1906)

Ve výše zmiňované knize *Relaciones Interesantes y datos históricos sobre las misiones católicas del Caquetá y Putumayo desde el año 1632 hasta el presente año 1924* (Zajímavé zprávy

a historické údaje o katolických misích v oblastech Caquetá a Putumayo mezi lety 1632 a 1924) se nachází úryvek misionáře Fray Jacinta de Quito. Ten psal v roce 1906 o léčitelství kmene Eraye:

„*Kmen Eraye. Způsoby léčby.* Téměř neznají léčivé schopnosti stromů, lián a jiných rostlin z džungle a nevyužívají je tedy k odstranění svých neduhů. Velkou měrou ovšem důvěřují lékům od obchodníků, jež většinou přicházejí z lékáren. I kdyby však měli poblíž sebevíce lékáren, nikdy se nevzdají vodoléčby – je pro ně *všelékem*. Uchylují se k ní při horečkách, katarrech, neštovicích, bolesti zubů atd. Ano, při některých nemocech je koupel prospěšná, jenže tito indiáni ji provozují tak, že na její následky mnohdy umírají. [...] Obvykle přiváží hamaky k ohni, aby se lépe prohřáli, pak z tepla vylezou, ať prší či neprší, ať vane vítr či nikoli, a nazí běží k potoku a skočí tam. Voda je dost studená, protože se nachází ve stínu a nedostanou se tam sluneční paprsky. Tuto koupel opakují pětkrát i vícekrát denně, a když už léčený pro nemoc nemůže vstát, pak vodu přinášejí děti, žena neb někdo jiný a lijí ji na tělo nemocného. [...] Kromě vodoléčby jsou zvyklí ještě na jiný prostředek, ten umějí všichni, neboť k jeho provádění není třeba mnoho schopností. Jedná se o baňkování, jenže ústy. Tito nešťastníci věří, že vysáváním mohou nemocného zbavit nemoci, proto rty přikládají téměř na celé tělo. Dělají to velmi silně, a proto zanechávají stejné stopy, jako když se odstraní pohár z místa, kde se baňkováním vytvořil podtlak. Někdy kromě těchto retních tlaků ještě mačkají rukama, čímž nemocného zpola připravují o život, místo aby ho léčili. Jak by pak neumírali a vzájemně se neinfikovali, když se léčí takovým způsobem?“ (s. 28–29)

Fray Jacinto ve své zprávě uvádí, že indiáni s příchodem západních léků ztratili znalosti o léčivých vlastnostech rostlin, ale uchovali si metodu vodoléčby, jež kronikáře v roce 1906 udivuje. Dnes víme, že saunování je postup, kdy nejprve několik minut pobýváme ve vysokých teplotách a poté se osprchujeme studenou vodou – v severských zemích se tato metoda v zimě značně využívá. Kronikáře rovněž udivuje, že indiáni používali ústa jako baňku, ve svém údivu však užívá termín, jenž v Evropě označoval léčbu, tedy baňkování, a popisuje ho jako stopy, které zůstávají, když se baňka odstraní. Postup je naprosto stejný, jiný je pouze nástroj. Když mluví o „stejných stopách“, říká tím, že je metoda účinná. Zprávu ovšem potřebuje zakončit negativně a ospravedlnit tak předepisování léků přicházejících z Evropy. Indiáni tedy evropským lékům důvěřují a znalosti o léčivých rostlinách ve svém přirozeném prostředí zapomněli, jak je

písemně doloženo. Text však rovněž uvádí, co si udržují, i přesto, že se kronikář pokouší zprávu zakončit negativně.

3.4. Další léčebné předpisy z knihy *Al amor de los Karibes* (K lásce Karibů), jejímž autorem je Fray Pablo del Santísimo Sacramento (1944)

Mezi líčeními Fray Pabla vyniká setkání s Belisariem. Ten ho na cestě z Uramy do Murrí zbavil blech a obvykle léčil tak, že indiánskou melodií odříkával křesťanské modlitby:

„Těžko byste si ho s někým spletli: vypadal jako andílek a lump zároveň. Obrovská jizva ho řadila ke zločincům a laskavé oči ke světcům [...]

- Podívejme se tedy na ty tvoje praktiky, jak léčíš své zákazníky, jaká že to máš tajemství.

- Však já teď neléčím tajně.

- Ale dříve jsi léčil.

- Ano, ale to mi nemusíte připomínat. Povím vám však, co jste mi teď připomněl. Na vyléčení uzliny nebo zduřelého podpaží se říká: ‚Když se Marie zrodila, uzlina nebyla: budiž mrtva uzlina, budiž živa Maria‘. Učiní se znamení kříže a odříká vyznání víry. A uzlina zmizí. Ale poslyšte, milý otče, držte se trochu zpátky, ať nás neuslyší Matky.

- A budou tě mít za čaroděje. Pokračuj.

- Na hadí uštknutí: ‚Já uzdraven bez bázně – s Marií po boku – matkou slova božího – pannou, jíž dosud nebylo – a se svatým Pavlem – a s otcem, svatým Benediktem – a s otcem Ježíšem Nazaretským – *In saecula – in principio – in saeculorum*. Amen.‘ Odříká se třikrát Otčenáš.“

[...]

„Na odčervení dobytka,“ pokračuje Belisario, „a to může být i na dálku, se říká: ‚Třicet paprsků má slunce – třicet jich má měsíc – d’ábla tak zapuzují – ať zemřou tito červi – ať nezůstane žádný.‘“ (s. 205–206)

A takto pokračují na dlouhé cestě krajem Chocó, kam jsou zasazeny tyto zprávy. Zjevně zde není nic vědeckého, skutečně křesťanského, ani nic z pradávných znalostí domorodců a františkán

v tomto případě rozhodně nehodlá cokoliv soudit ani zakazovat, protože jsou litanické předpisy Belisaria neškodné, téměř jako by se jednalo o kratochvíli.

Při jiné ze svých pochůzek Fray Pablo potkává indiána, který prý právě rybaří, toto setkání je poněkud jiné:

„- Dobrý den, *Paritsamua*, rychle jsem ho pozdravil jeho jazykem, když jsem mu silně tiskl pravici, kterou mi sám bázlivě podal.

- *Parikamua*, dobrý den, odpověděl mi.“ (s. 213)

Když se ho františkán ptá na rodinu, indián mu s typickou výslovností kmene Katio oznamuje, že má tři děti a jeho žena je nemocná¹. Před tím se ptá: „A čím lovíš?“ (s. 214), na což indián překvapeně a vyděšeně odpovídá: „žízalou“, ale když se více zamyslí a chce si před misionářem ulevit, říká:

„- Pane paráři, ty hodně rád indiána; já vědím, že pan parář Pablo moc dobrý; já tebe znát z Frontina; já tě naučit návnadu na ryby, protože ty rád indiána a držet tajemství.“

Fray Pablo je sice vyděšen, ale neočekává, že to, co se za krátko dozví, bude taková hrůza, ani se indiána neptá, proč mu chce říct, co to má za návnadu. „Jeho žena byla už několik měsíců nemocná, tak zavolal nejbližšího šamana *jaibaná*, jak mu zde všichni říkají, a v jeho temnou moc a čarování věří víc, než jeho lékařským znalostem. Svou léčbu vždy doprovází obřadem s duchem *jai*. *Jaibaná* přišel, ale zlého ducha *antomiá* nepřivolal ani neproklel, jak tomu vždy bývalo, místo toho nadiktoval následující předpis:

„Má-li se tvá žena uzdraviti, musíš být statečný. Za nemoc tvé ženy může *jaibaná*, který ji očaroval. Žije v Togoridó. Vyléčíš ji tehdy, když půjdeš do jeho chatrče, vyrveš mu srdce, nakrájíš ho do země a dáš jako návnadu na háček. První chycenou rybu upeč a dej ji své ženě. To ji uzdraví. Ryba chycená na jinou návnadu nepomůže.““ (s. 214–216)

V předchozích dialozích kronikář zachovává strukturu vyjadřování domorodců a nesnaží se ji opravovat. V tomto posledním odstavci však naléhavě potřebuje zcela jasně předat to, co se právě o životě těchto divochů dozvěděl. Chce toto setkání brát jako zpověď, ale tváří v tvář takové

---

¹Španělsky enferma, on však vyslovuje „enperma“, protože příslušníci kmene Katio nevyslovují hlásku f a zaměňují ji za p.

hrůze ani nechce zastávat úlohu zpovědníka. Zmítá se mezi sympatií, kterou si ke kmenům v tomto kraji vytvořil a křesťanskou etikou, jež mu téměř nedovoluje uvěřit, že se něco takového vůbec může stát, že někdo předepíše smrt někomu jinému, aby uzdravil nemocného. Jsou tu nicméně důkazy: srdce, lov, veškerá symbolika, díky které si uvědomuje, že se setkává s jinou realitou – *jaibaná* předepisuje smrt jinému *jaibaná*, aby někoho vyléčil, to je prudká jinakost. Přestože scénu vypráví velmi zřetelnou kastilštinou, nepoužívá výrazy jako „lčitel“ či „čaroděj“, ponechává „*jaibaná*“ a tím si drží odstup – sedm krátkých významově nahuštěných vět mu stačí k tomu, aby předal veškerý děs toho, jak ještě téměř v polovině 20. století žijí divoši.

4. Funkce františkánských zpráv

Funkcí františkánských zpráv je převést zvyky, rituály a víru domorodců a dát jim psanou podobu. Známe sice gramatiky, jako na příklad *Gramática en la lengua general del Nuevo Reyno, llamada Mosca* (Gramatika všeobecného jazyka místokrálovství Nová Granada, zvaná Muiska), kterou napsal Fray Bernardo de Lugo a vydal Bernardino de Guzmán v Madridu roku 1619. Měli bychom však ještě zkoumat glosáře, abychom si udělali jasnější představu o jejich práci – tito misionáři je jistě pořizovali, obdobně jako překladatelé španělského krále Alfonse X. či francouzského krále Karla V. Jak jsme prozatím zjistili, kronikáři dávají najevo svůj skutečný zájem o kultury, s nimiž se setkávají, o jazyky, jež se učí, o zvyky, jež popisují, specifikují a kritizují, a paradoxně tím u čtenářů vzbuzují touhu tyto země navštívit, samozřejmě je evangelizovat, ale také poznat onen tak vášnivě popisovaný svět. Mnohdy tuto kulturu nejlépe zprostředkovává metafora, jindy zase kalkování domorodého vyjadřování do kastilštiny. Výše jsem představila čtyři líčení, z nichž na první pohled není jasně vymezený vzorec chování. A nutno dodat, jak říká Michel de Certeau, „není historiografie bez filozofie dějin“ (Certeau 2011, s. 139). Zvlášť poslední úryvek se vyznačuje neschopností evropských františkánů pochopit systém, jakým si domorodci vykládají existenci, ale nechápeme jej ani my sami, současní Latinoameričané. Skutečný „důkaz cizosti“. Když se poprvé setkaly tyto dva systémy výkladu světa – indiánský a evropský – chyběl jazyk ke komunikaci, k překladu, k vyprávění, dnes však máme nadbytek jazyka, nadbytek činnosti, nadbytek komunikace a nadbytek znázorňování, a přesto neprobádatelnou propast.

V roce 1622 znali barbarští a krutí šamani *piache* vlastnosti léčivých rostlin, i když, jak říkají františkánští kronikáři, vyvolávali duchy. Měli znalosti, jež propojovaly s rituály, nicméně jejich

léčitelství mělo jasný záměr a neschopnost lékaře, *jeque*, trestali smrtí. Františkánský kronikář zvažuje, zda používat slovo „lékař“ či „*jeque*“, když hovoří o neslučitelných praktikách – racionální a symbolické. Zároveň je nucen porovnat divošské chování s vlastní kulturou a kritizovat ji tak, v tomto případě jednání Evropanů, kteří v Novém světě velmi často nezodpovědně léčí.

V 18. století se lékařská věda v Evropě velmi rozvíjí, racionální františkáni se v Novém světě přesto nechávají ovlivňovat exotickou magií kolonizovaných území. Když pojmenovávají stavy domorodců, jež jim ještě nejsou jasné a snad ani neodpovídají realitě terminologie dovezené z Evropy, uchylují se k označení zdravý a nemocný.

V roce 1906 indiáni znalosti o léčivých rostlinách zapomněli, alespoň v oblastech Caquetá a Putumayo, a nahradili je přípravky z lékáren, čili znalostmi z Evropy. Indiáni praktikují baňkování, obdobně jako v Evropě, jen k tomu využívají jiného nástroje – v Americe jsou to ústa, v Evropě baňka. Nejedná se nicméně o předávání znalostí, ale spíše o náhodu, jako by se jednalo o univerzální vědění.

S příchodem 20. století se setkáváme s oblastí Chocó a dvěma hledisky, těžko bychom je však mohly označovat za protikladné. Indiáni už nemají své léčitelské znalosti a oddávají se modlitbám. Ale i když je léčba neúčinná, jde jen o neškodné modlitby, jež neprokazují ani křesťanskou hloubku ani domorodou symboliku. Na druhou stranu se zde nacházejí léčitelé. Jejich léčitelské řemeslo se zakládá spíše na čarování než na skutečném léčení a vírou v takovou léčbu se indiáni často dostávají do krajních situací.

Kým jsme konkrétně v Kolumbii dnes, je založeno právě na těchto odlišných, někdy protichůdných, situacích. Jednou jsme bezvýhradnými domorodci a odmítáme vše cizí, jindy se dožadujeme západního poznání a zapomínáme na indiánské, černošské a kreolské kořeny. Františkáni spoluutvářeli naši současnou podobu, když interpretovali naše zvyky a náš svět a vyprávěli o nás. Nepřeváděli pouze domorodé termíny do španělštiny a naopak, ale ve vzájemné interakci zaměňovali struktury, znalosti a schopnosti, a jak se snažili pochopit tento systém a svět zároveň, opustili něco ze své vlastní podstaty ve prospěch znalostí, které chtěli předat. Pro domorodce naopak bylo nejlepší přijmout to, co mu předkládali. Vždyť výše citovaná svědectví nám ukazují, že toto přijetí v žádném případě neznamená odmítnutí vlastního světa,

alespoň ne zcela – indiáni jsou schopni žít v obou strukturách, modlí se a provádějí rituály. Dnešní Kolumbijci (včetně autorky těchto řádků) však indiány téměř neznají.

Bibliografie:

BERMAN, ANTOINE: Pour une critique des traductions: John Donne, París, Gallimard, 1995.

CERTEAU, MICHEL DE: Psaní dějin, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2011.

DELISLE, JEAN: “La historia de la traducción: su importancia para la traductología y su enseñanza mediante un programa didáctico multimedia y multilingüe” en *Ikala* vol. 8 N^a 14 2003, Universidad de Antioquia pp. 221-235. Traducción al español de Ana Maria Salvetti.

DÍAZ PIEDRAHITA, SANTIAGO y MANTILLA R., LUIS CARLOS, O.F.M.: La Terapéutica en el Nuevo Reino de Granada. Un recetario franciscano del siglo XVIII, Bogotá, Guadalupe, 2002.

FRAY FIDEL DE MONTCLAIR, Fray Fidel (presentador) Relaciones Interesantes y datos históricos sobre las misiones católicas del Caquetá y Putumayo desde el año 1632 hasta el presente año 1924. Imprenta Nacional, Bogotá, 1924.

FRAY PABLO DEL SANTÍSIMO SACRAMENTO: Al amor de los Karibes. Relieve de una vida misionera, (1944), Unaula, Medellín, 2011.

FRAY PEDRO SIMÓN: Noticias historiales de las conquistas de Tierra Firme en las Indias Occidentales por Fr. Pedro Simón del orden de San Francisco del Nuevo Reino de Granada, Bogotá, Imprenta de Medardo Rivas, 1882.

Komentář překladu

V komentáři provedu překladatelskou analýzu, nastíním překladatelské problémy a jejich řešení a uvedu základní překladatelské postupy a jejich konkrétní použití v předkládaném překladu.

Citované ukázky uvádím vždy kurzívou a v závorce připojuji stranu originálu (O) i překladu (P), nejedná-li se o jednotlivá slova objevující se na více místech. Je-li potřeba zdůraznit některé řešení, uchyluji se k tučnému písmu. Zde si rovněž dovolím poznámku týkající se stránkování předlohy. Stažený dokument neobsahuje čísla stránek, proto jsem je pro potřeby této práce ručně doplnila.

Jsem si vědoma, že zde nemohu uvést vyčerpávající analýzu včetně veškerých řešení, proto se pokusím nastínit alespoň ty nejdůležitější a nejmarkantnější případy.

1. Analýza překladu

Při analýze postupuji podle modelu Christiane Nordové a k charakteristice výstavby textu jsem si vypomohla českými publikacemi *Současná stylistika*, *Stylistika češtiny*, *Příruční mluvnice češtiny* a *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*.

1.1. Vnětextové faktory

1.1.1. Autor

Autorkou článku je Martha Pulido, celým jménem Martha Lucía Pulido Correa. Na Univerzitě v Paříži získala doktorát a na kolumbijské univerzitě Universidad de Antioquia v Medellínu vyučuje literaturu a překladatelství pro francouzštinu a angličtinu. Zabývá se rovněž teorií a dějinami překladu a mimo jiné se účastní výzkumu, který se zaměřuje na katalogizaci a překlady španělských františkánů. Aktivně překládá z francouzštiny a angličtiny, věnuje se rovněž publikaci odborných článků, je ředitelkou odborného časopisu *Mutatis Mutandis* a vede translatologický výzkum skupiny *Grupo de Investigación de Traductología*.

1.1.2. Záměr autora

Autorka se snaží na podkladu textů španělských františkánů o latinskoamerickém léčitelství nastínit identitu Latinoameričanů, jak uvádí v resumé. Vybírá několik dochovaných textů

v průběhu dějin a snaží se na nich ukázat prolínání španělské a domorodé americké kultury, především myšlení, a jejich vzájemné vnímání.

1.1.3. Adresát

Článek je adresován překladatelům, badatelům, případně zájemcům o tematiku františkánských španělských překladů, je totiž součástí výzkumu a katalogizace jejich rozsáhlé práce. Ačkoliv je autorka z Kolumbie, není její text zaměřen primárně na latinskoamerického čtenáře, už proto, že pojednává o střetu obou kultur.

Autorka očekává informovaného čtenáře. Text je sice velmi čtivý a srozumitelně napsaný, ale nevysvětluje základní termíny, reálie či zaměření osobností, které zmiňuje, o dějepisných a zeměpisných znalostech nemluvě. Zároveň se očekává, že příjemce bude mít minimálně základní povědomí o překladatelské práci a teoretický základ.

Co se týče adresáta českého textu, předpokládám, že se rovněž dostane do rukou informovaného čtenáře, konkrétně zájemce o danou problematiku, ať už překladatele či studenta, případně odborníka na latinskoamerickou, potažmo španělskou historii nebo zájemce o léčitelství. Vzhledem k úzkému zaměření překládaného textu bude jistě každý čtenář spraven minimálně o základních znalostech týkajících se dané problematiky. Zkrácený text, jak je uvedeno v Úvodu, vyjde v publikaci zaměřující se na latinskoamerickou translatologii. Tato skutečnost sama o sobě implikuje úzký okruh informovaných čtenářů a při překladu ji zohledňuji.

1.1.4. Místo, médium a čas

Překládaný článek byl publikován na internetu a není u něj uvedeno datum ani místo, webové stránky jsou ovšem španělské, konkrétně je provozuje Univerzita ve Valladolidu (Universidad de Valladolid), a jsou zaměřené právě na překlady španělských františkánů, jejich název je *Catalogación y estudio de las traducciones de los franciscanos españoles*. Nutno ovšem podotknout, že zkrácená verze publikovaná knižně, viz Úvod, byla vytištěna roku 2012 v Limě v Peru. To jednak poukazuje na mezinárodní spolupráci výzkumného týmu, jednak na pojetí tématu, které se týká, jak již bylo řečeno, Španělska i Latinské Ameriky. Uvedený rok 2012 mi pak sama autorka potvrdila jako rok zveřejnění studie na univerzitním webu. Jelikož výzkum stále probíhá, je text aktuální, a proto v překladu není nutné zohledňovat čas.

Trochu jiný přístup je třeba mít k překládaným citacím, jež jsou výraznou součástí článku. Zde byla médiem nepochybně kniha, příp. papír. Čas se liší podle zvolené citace a místem je Latinská Amerika, konkrétně území Nové Granady a později Kolumbie.

1.1.5. Funkce textu

Budeme-li hodnotit funkční hlediska podle modelu Romana Jakobsona, pak jednoznačně převažují funkce referenční a metajazyková. V některých původních textech se pak vyskytují jiné funkce, ale z tohoto hlediska není nutné texty rozebírat, jelikož jsou jejich funkce pro studovaný článek pouze sekundární, např. poetická ve vyprávěních o kmeni Katio.

1.2. Vnitrotextové faktory

1.2.1. Téma a obsah

Tématem článku jsou texty španělských františkánů týkající se latinskoamerického léčitelství, konkrétně na území místokrálovství Nová Granada a Kolumbie v časovém rozmezí od 17. do 20. století. Text čtenáře na jedné straně seznamuje se stylem a způsobem, jakým františkáni předávali informace o domorodých praktikách, na straně druhé, a spíše jako sekundární důsledek, částečně přibližuje místní léčitelství jako takové. Především na základě španělského vnímání misionářů se pak autorka pokouší nastínit problematiku utváření latinskoamerické identity.

1.2.2. Výstavba textu

Text je psaný, připravený a veřejný. Studie je zároveň složena z několika typů textů – části vytvořené autorkou a citace z františkánských děl, z tohoto hlediska tedy zkoumaný text není homogenní jednotkou a ke každé části je třeba vytvořit jiný přístup, především u citovaných úryvků, byť v textu mají primárně funkci informativní.

1.2.2.1. Funkční styl odborný

U odborného funkčního stylu dominuje pojmová složka. Tento styl má dvojí funkci: komunikační a kognitivní, zkráceně ji lze charakterizovat jako odborně sdělnou. Texty daného stylu se snaží o pokud možno úplné, celistvé a vnitřně uspořádané sdělení. (Králová 2012: 64) Do těchto charakteristik spadá i naše předloha. Ta rovněž splňuje další předpoklady, jako je intertextovost, tedy již zmiňované citace františkánských textů, objevují se ale i citace francouzských teoretiků. Autorka také užívá inkluzivního plurálu: *Nos preguntamos cómo se*

produce (O: 1), ačkoliv ne výhradně: *En este artículo me propongo presentar* (O: 1) či *Intentaré entonces abrir camino de respuesta* (O: 4), což působí spíše jako vyjádření nejistoty, zda je schopna to či ono v předkládaném článku popsat či vysvětlit a naznačuje tím ještě vyšší míru skromnosti než tzv. plurál skromnosti a zároveň se tak projevuje určitá zdvořilost (viz 1.2.6 Projevy zdvořilosti). Samozřejmě se objevuje i vyjadřování neosobní, např. *Del libro mencionado anteriormente* (O: 8).

1.2.2.1.1. Slohový postup

Předkládaný článek uplatňuje více slohových postupů, což značně souvisí s obsahem. Vzhledem k tomu, že se jedná o styl odborný, uplatňuje se zde postup výkladový. Především druhý bod (*Traducción e historia*) je vystavěn úvahově a konečně se objevují i pasáže popisné, které komentují zejména původní citované texty. Popisný charakter se projevuje výčty (*el corazón, la pesca, toda la simbología*), využívá metajazykové funkce (*no utiliza términos como...*) a přítomného času:

En los diálogos anteriores el cronista conserva la estructura de la lengua de los indígenas, sin ocuparse de corregirla. Pero en este último párrafo tiene urgencia de transmitir muy claramente lo que acaba de comprender de esta vida salvaje, quiere tomar este encuentro como una confesión, pero ante tal horror ni siquiera se propone asumir su función de confesor. [...] las pruebas están allí: el corazón, la pesca, toda la simbología que lo hace consciente de que se encuentra frente a otra realidad; [...] Entonces, aunque narra la escena en un castellano muy claro, no utiliza términos como “curandero” o “brujo”, se queda con “Jaibaná”, como una manera de mantenerse a distancia; en siete frases cortas y cargadas de significación, logra transmitir todo el horror de lo que todavía presencia como la vida salvaje en pleno siglo XX.
(O: 11)

Slohový postup úvahový se většinou srovnává s postupem výkladovým, rozdíl je v subjektivnosti, kterou se úvaha či jiná reflexe projevuje. S úvahou také souvisejí otázky, které si autorka klade a na něž by ráda alespoň nastínila odpovědi, a to *¿Quiénes somos hoy? ¿Cómo hemos llegado a ser lo que somos actualmente?* (O: 3).

1.2.2.1.2. Horizontální členění

Článek je, jak se u odborného textu předpokládá, rozdělen na úvod a samostatné vysvětlující body. Závěr jako takový označen není, ale závěrečné shrnutí obsahuje poslední kapitola s názvem *4. Función del relato franciscano*. Součástí studie je rovněž resumé napsané ve španělštině a francouzštině uvedené hned v úvodu, ačkoliv se obvykle umísťuje až na konec textu. (Králová 2012: 79) V samotném závěru se pak nachází soupis použité literatury.

Bez resumé text obsahuje 5 větších celků – Úvod a čtyři kapitoly označené čísly, třetí kapitola je rozdělena do dalších čtyř částí odpovídajících vždy jednomu konkrétnímu rozebíranému dochovanému textu františkánských misionářů.

V tomto českém překladu se resumé vyskytuje pouze v češtině, jelikož překládaný text slouží pouze pro potřeby této práce.

1.2.2.1.3. Vertikální členění

Vertikální členění neboli řazení informací autorka dodržuje přesně podle schématu, jež si určuje v úvodu, v němž čtenáře zasvěcuje do dané problematiky. Dále zmiňuje nezbytné prameny pro vědeckou práci a také se věnuje konkrétním čtyřem vybraným úryvkům, jež řadí historicky – vždy je nejprve uvede a za citovaným textem rozebere. Závěr, čtvrtá kapitola, slouží k uzavření dané problematiky a konečně ke shrnutí všeho zmiňovaného. Celý text je myšlenkově velmi přehledný a systematicky uspořádaný.

1.2.3. Neverbální a suprasegmentální prvky

Jsou-li za neverbální prvky považovány znaky nejazykového kódu, jako fotografie, tabulky či ilustrace, pak tyto elementy překládaný text zcela postrádá. Jsou zde však zapojeny prvky suprasegmentální. Pro zdůraznění informace, název knihy či jiné publikace a cizí výrazy autorka používá kurzívu. Veškeré nadpisy a názvy kapitol jsou naopak zvýrazněny tučným písmem. V textu se také vyskytuje užití velkých písmen pro vypíchnutí daného pojmu, např. *Translatio*, *Jeque*, *Piache* – všechny tyto pojmy se pak do češtiny převádí s malým písmenem. V jediném případě jsem zachovala velké písmeno, a to při překladu výrazu *Madres*, který považuji za příznakový a vzhledem k tomu, že se jedná o františkánský text, usoudila jsem, že je nutné tuto příznakovost zachovat:

*Pero oiga, padresito, quédese más atrás que nos van a oír las **Madres**.* (O: 9)

*Ale poslyšte, milý otče, držte se trochu zpátky, at' nás neuslyší **Matky**.* (P: 15)

Zastoupen je rovněž výskyt trojtečky, a to tehdy, je-li něco vynecháno v citaci. Ve františkánských textech autorka důsledně vyjadřuje vynechávku trojtečkou v hranatých závorkách. Cituje-li kratší úryvek ve vlastním textu, trojtečku ponechává samostatně. V textu se také hojně užívá středníků, což pro češtinu není tolik obvyklé a mnohdy je třeba daný celek rozdělit do více vět, případně využít jiného řešení. Použití závorek, čárek či pomlček si též ne vždy mezi oběma jazyky odpovídá a do češtiny je třeba využít takové řešení, aby text neztrácel na přehlednosti. Poslední zmiňované příklady doloží následující ukázky:

[...] 119 títulos en la Biblioteca Luis Ángel Arango del Banco de la República en Bogotá, de estos textos dos están digitalizados y pueden ser consultados en su totalidad virtualmente; 36 en la Biblioteca Central de la Universidad de Antioquia [...] (O: 2)

[...] 119 titulů pak v knihovně Národní banky v Bogotě, Biblioteca Luis Ángel Arango – zde se nacházejí dva digitalizované, plně elektronicky zpřístupněné texty, 36 v Ústřední knihovně Univerzity v Antioquii [...] (P: 9)

Cada sociedad interpreta el mundo, le da significado; cómo esta interpretación del mundo entrelaza lo europeo (español) y lo indígena, lo indígena y lo europeo; cómo el pasado interpretado hoy nos hace lo que somos actualmente. (O: 2)

Každá společnost má svůj výklad světa, dává mu smysl. Zajímá nás, jak tento výklad světa spojuje evropské (španělské) a domorodé, a naopak domorodé a evropské vnímání; jak z nás dnešní interpretace dějin dělá to, čím jsme. (P: 8)

Cuando el franciscano le pregunta por su familia el indio le informa que su mujer esta “enperma” (los katio no pronuncian la f, la cambian por la p) y que tiene tres hijos. (O: 10)

Když se ho františkán ptá na rodinu, indián mu s typickou výslovností kmene Katio oznamuje, že má tři děti a jeho žena je nemocná¹. (P: 16)

¹*Španělsky enferma, on však vyslovuje „enperma“, protože příslušníci kmene Katio nevyslovují hlásku f a zaměňují ji za p.*

Předchozí příklad je poněkud specifický, jelikož čeština nemá ekvivalentní prostředky, aby bylo možné použít stejného postupu, uchýlila jsem se k vysvětlení formou poznámky pod čarou a samotnou slovní přesmyčku kompenzovala dále v textu (viz 3.8. Kompenzace).

1.2.4. *Lexikum*

Jelikož se jedná o odborný článek, záměru odpovídá i výběr výraziva. Objevují se zde translatické termíny, názvy knih a jména autorů, čemuž odpovídá také intertextovost typická pro odborný styl, dále výrazy týkající se reálií – dějin, zeměpisu, biologie či antropologie. Vzhledem k tematice rozebíraných františkánských citací zde nalezneme i výrazy z medicíny. Autorka též hovoří o myšlení, tato část spadá do oblasti filosofie či sociologie, případně již zmiňované antropologie. V textu jsou proto poměrně četná substantiva a nezbytná adjektiva.

Jak jsem již uvedla výše, pro odborný funkční styl je typická neosobnost, ta se na lexikální rovině projevuje výběrem typických forem, jako je pasivum (*se trata de entender*, O: 2), spojení substantiva s přičestím minulým (*Del libro mencionado anteriormente*, O: 8) nebo polovětné vazby (*el primer paso para lograr*, O: 2). Kdybychom učinili přesnou frekvenční statistiku, zajisté by neosobní výrazy nepřevažovaly. Už proto, že autorka často popisuje jednání františkánů. V textu se vyskytují také slovesa v osobní formě, ať přímo v první osobě singuláru (*En las cuatro narraciones que he presentado*, O: 12) či v podobě inkluzivního plurálu, který zároveň slouží k jistému apelu na Latinoameričany a svým způsobem i udržování pozornosti, kontaktu se čtenářem (*Lo que somos concretamente en Colombia*, O: 13).

1.2.5. *Syntax, koheze a koherence*

Vysoká koheznost a koherentnost textu jistě odpovídá zvoleným slohovým postupům a odbornosti. Souvětí jsou poměrně dlouhá a komplexní, což je někdy dáno výčty či potřebou doplnění informace. Autorka velmi často využívá středníků či polovětných konstrukcí, infinitivů a neosobních vazeb, které jí umožňují sdělení kondenzovat, a tím zachovat jeho úplnost.

Z hlediska koheze je asi nejčastějším konektorem spojka *que*, včetně předložkových variant a spojkových výrazů, dále se hojně vyskytuje předložka *para* uvozující polovětné infinitivní vazby.

Následující úryvek dokládá výše zmiňované charakteristiky – vysoký výskyt konektorů, polovětné konstrukce, používání středníků apod. Jelikož se jedná o souhrnnou ukázkou, nebudu konkrétní jevy zvýrazňovat tučným písmem.

Para explicar la manera como curaban y poderse espantar y espantar a los lectores, el cronista da nombre al que realiza la acción, primero utilizando el término español “médico”; está planteando una función que parece similar en las dos culturas, luego da los diferentes vocablos que se utilizan para nombrar dicha función Mohane, Jeque, Piache, para indicar que hay diferencias asombrosas en esa práctica en la tierra que descubre. (O: 6)

Koherence se projevuje jednak kontextovými synonymy, jednak odkazováním především zájmeného typu, a to kataforickým (2) i anaforickým (1), jak vyplývá z následujícího příkladu:

*He aquí una de las recetas **para la cual** (1) se hace mención de varias ayudas, me remito **a una de ellas** (2) [...] (O: 7)*

1.2.6. Projevy zdvořilosti

Latinskoamerický původ textu se projevuje v užívání zdvořilostních prostředků. Oproti Španělsku, kde v poslední době převládá tendence upozadování těchto prvků a texty tíhnou spíše ke stylu anglosaskému, se vysoká míra zdvořilosti v Latinské Americe stále projevuje. Z tohoto důvodu zde uvedu některé případy vyskytující se v předloze. Zdvořilost v odborném vyjadřování je velmi dobře shrnuta v publikaci Vybrané problémy španělské stylistiky, proto budu vycházet z ní.

Z projevů zdvořilosti se ve zkoumaném textu vyskytuje např. užití kondicionálu či odkazování na předchozí práce v daném oboru, jak dokládá následující příklad:

*Además, desde la perspectiva de las traducciones llevadas a cabo por religiosos, la historia de la traducción en América Latina, **cumpliría** la función de la que habla **Delisle**, **citando a Lieven D’hulst** [...] (O: 3)*

Dále časová deixe **Hoy sabemos** (O: 8) a potlačení autora **Se conocen gramáticas** (O: 11). Nedílnou součástí jsou také výrazy vyjadřující pravděpodobnost či možnost, typickým výrazem je pak *en gran medida*. V následujícím příkladu se objevuje i časová deixe.

Pensamiento predeterminado, -en el original “prêt-à-penser” (Fast Thought /Pensamiento prefabricado)- es en gran medida el que se nos ha ofrecido con la historia que se ha hecho hasta ahora sobre la época de la Conquista y la Colonia. (O: 3–4)

2. Překladatelské problémy a jejich řešení

Jsem si vědoma, že v této práci nemohu pojmut veškerá překladatelská řešení a veškeré problémy spojené s překladem. Proto se alespoň pokusím nastínit problematiku daného překladu a vybírat pokud možno co nejcharakterističtější příklady.

2.1. Metoda překladu

V souladu se zaměřením textu a jeho funkcí jsem se při překladu snažila zachovat co největší úplnost vyjádření a postihnout všechny vzájemné vztahy. Rovněž bylo třeba ekvivalentně převést veškerou terminologii. K citovaným františkánským vyprávěním jsem přistupovala jiným způsobem, než k ostatnímu textu článku, to je dáno už samotným charakterem citací, změnou autora a především časovou vzdáleností a zaměřeností na domorodé reálie, konkrétně z oblasti léčitelství.

Při hledání ekvivalentních výrazů jsem si vypomáhala nejen slovníky, ale i sekundární literaturou tištěnou či elektronickou a také jsem využívala konzultací s odborníky. Zároveň jsem se snažila zohledňovat českého čtenáře jako předpokládaného příjemce překladu, ačkoliv očekávám příjemce informovaného, byla v některých případech nutná explicitace, případně vnitřní vysvětlivka.

2.2. Lexikální problémy

2.2.1. Terminologie a jiné specifické výrazy

V bodě 1.2.4. Lexikum uvádím, že se v článku objevuje různá terminologie. Překlad většiny termínů byl zcela jasný, zde se již budu zabývat pouze termíny problematickými.

Autorka se v části 2. *Traducción e historia* zamýšlí nad dějinami v překladu a na pomoc si bere slova teoretiků Delisla a D’hulsta. Tito autoři jsou autorce očividně blízcí a zřejmě jsou běžně známí i na akademické půdě v Latinské Americe. V našem prostředí tomu tak nicméně není, a proto bylo nutné veškeré citace přeložit a najít vhodné ekvivalenty. Jako nejisté se při převodu

jevilo především spojení *pensamiento predeterminado* (O: 3), které jsem po konzultaci přeložila doslovně jako *předurčené myšlení* (P: 10).

Další jistým způsobem nesnází se projevilo překlad kontextových synonym *intérprete a lengua*. Obě slova jsou výrazy pro tlumočníka, ačkoliv, jak uvádí slovník Španělské královské akademie, výraz *lengua* se již nepoužívá. V češtině sice existuje starý výraz tlumač, ale předpokládám, že španělské slovo *lengua* je mnohem srozumitelnější a užívanější, tudíž nezbylo než český text ochudit o tuto synonymnost a užívat pouze výrazu tlumočník.

V článku se také vyskytují výrazy označující psaný text, záměrně volím toto vágní hodnocení, jelikož se jedná o slova jako *relato, relación, narración* či *crónica*. Všechna pojmenovávají františkánský písemný odkaz s určitými nuancemi. Do češtiny ovšem nelze všechny překládat přesnými slovníkovými ekvivalenty, proto jsem střídala synonyma jako *vyprávění, líčení, zpráva* či *svědectví*.

Podle Velkého španělsko-českého slovníku má sloveso *interpretar* v češtině hned několik významů – vysvětlit, tlumočit či překládat, interpretovat (např. hudbu), nebo dokonce něco ušít např. oblek. V posledních dvou významech se slovo v textu nevyskytuje. V ostatních ovšem ano, a tak bylo třeba do češtiny v mnohých případech konkretizovat a překládat různými způsoby, tedy *tlumočit, vykládat a interpretovat* ve smyslu synonyma vykládat, ne ve významu hudebním. Ve všech případech českých kontextových synonym bylo nutné dobře rozeznat složku, která v danou chvíli převládá, a já doufám, že se tak podařilo.

Naprosto specifickou záležitostí byl překlad slova *translatio*, které španělskému textu jednak dodává přitažlivost, jednak je pro španělsky mluvící obyvatelstvo srozumitelné. Český čtenář bohužel většinou tuto výhodu zcela nemá, ačkoliv existuje slovo *translace*. Počítáme-li tedy s informovaným čtenářem, zajisté význam pochopí. S nalezením českého výrazu je poměrně značný problém, protože je téměř nemožné do něho zahrnout veškeré významové složky. Nabízí se výrazy jako překládání, předávání, převod či z kontextu odvozené zprávy nebo poněkud knižní poselství. Nakonec vyšlo nejlépe pracovat s termíny *translace a převod*.

V tomto bodě bych ještě ráda zmínila překlad slova *americano*. Jedná-li se o Latinskou Ameriku, většinou se toto slovo do češtiny převádí jako „latinskoamerický“, já se v překladu ale rozhodla zachovat úzus autorky, jelikož hovoří o Americe jako kontinentu, a proto volím výraz *americký*.

2.2.2. *Cizí slova a citace v původních jazycích*

Objevuje-li se v textu nezdůvodnělé cizí slovo či citace v původním jazyce, vždy používám kurzívu. U této ukázky udělám výjimku a neuvedu ji kurzívou, aby bylo zřetelné, že tohoto prostředku užívám k označení cizích výrazů:

[...] el horror de lo que plantea está en la utilización de la palabra “médico” para indicar una práctica bárbara en la que el **Mohane**, el **Jeque**, el **Piache**. (O: 6)

Zděšení autor navozuje právě užitím slova „lékař“ a poukazuje tak na barbarské praktiky léčitelů *mohan*, *jeque* či *piache*. (P: 12)

2.2.3. *Překlad domorodých označení a reálií*

Zvláštností tohoto textu jsou právě již zmiňované reálie (1.1.3. Adresát), konkrétně domorodé názvy pro šamany a léčitele, jako *mohanes*, *piaches*, *jeques*, *jaibaná*. Podle českého úzu se výrazy nepřekládají a je třeba je chápat jako místní ekvivalenty pro šamany, léčitele či kněze, jak je chápeme v případě šamana *jeque*. Jelikož se článek zabývá především vysvětlováním, proč ten či onen výraz daný františkán pochopil, většinou se můžeme dovtípit z kontextu a není třeba bližší doplňující vysvětlivky. V následujícím příkladu můžeme vidět, že španělské názvy šamanů jsou s velkým písmenem, což by mohlo být v případě *piache* zavádějící, protože tento výraz může označovat nejen léčitele, ale také celé etnikum. V textu se však používá ve významu šaman, léčitel. Vraťme se k velkým písmenům. Španělština je často využívá, chce-li danou skutečnost zdůraznit, zde tedy předpokládám, že autor těmto osobám přikládal velký význam, a proto je označoval velkým písmenem (obdobně i *Jaibaná*). V češtině nicméně tento úzus není a u čtenáře by velké písmeno mohlo vyvolat nejistotu, zda se jedná o konkrétní osobu s tímto jménem či nějaké etnikum. Nastává zde tedy rozdílné využití suprasegmentálních prvků, jak jsem již zmínila v příslušné kapitole (1.2.4. Neverbální a suprasegmentální prvky).

*Usaban de médicos para sus enfermedades, á quienes llamaban **Piaches**, que es lo mismo que en otras partes **Mohanes**, y en éstas del Reino, **Jeques**; [...]* (O: 5)

*K léčbě svých nemocí využívali lékaře, nazývali je **piache**, což v jiných oblastech odpovídá pojmenování **mohan** a zde v Novém granadském království **jeque** (kněz); [...]* (P: 11)

V případě výrazu *Jaibaná* bylo nutné se uchýlit k dovysvětlení, podobně jako u předchozího doplnění představy u kněze *jeque*. Když se výraz vyskytl poprvé, doplnila jsem ho slovem šaman, dále už jsem však pracovala pouze s označením *jaibaná*, vzhledem k tomu, že se čtenář již dozvěděl, o koho se jedná. Rovněž užívám malé písmeno, na rozdíl od španělštiny.

*Hacia meses que tenía la mujer enferma y llamó al **Jaibaná** más próximo, como todos lo llaman, fiados más en su poder oculto y brujerías que en sus conocimientos médicos.* (O: 10–11)

*Jeho žena byla už několik měsíců nemocná, tak zavolal nejbližšího **šamana jaibaná**, jak mu zde všichni říkají, a věří víc v jeho temnou moc a čarování, než jeho lékařským znalostem.* (P: 16)

Jinými specifickými výrazy byly *Jai* a *Antomiá*. *Jai* je duch, proto jsem slovo opět vysvětlila a pouze přepsala, *Antomiá* je vysvětleno přímo v textu, a tudíž nebylo třeba vytvářet speciální vysvětlivku. U obou duchů jsem pak opět volila malé písmeno analogicky k ostatním případům.

*Siempre la ceremonia del **Jai** acompaña a sus curaciones. El Jaibaná acudió y contra la costumbre de invocar o maldecir a **Antomiá**, el demonio malo, le dictó la siguiente receta: [...]* (O: 10)

*Svou léčbu vždy doprovází obřadem s **duchem jai**. Jaibaná přišel, ale nepřivolal ani neproklel zlého ducha **antomiá**, jak tomu vždy bývalo, nadiktoval následující předpis: [...]* (P: 16)

Dalším specifikem pak byla etnika Eraye a Katio, která po konzultaci s etnologem Mnislavem Zeleným uvádím zásadně nesklonně, aby nedocházelo ke komolení.

2.2.4. Vlastní jména

Vlastní jména vyskytující se v textu jsem se pokud možno snažila uvádět v prvním pádě, v ostatních případech podle pravidel českého pravopisu. Jistou změnu jsem musela provést u vědců Carla Linnéa a Xaviera Bichata, které autorka uvádí pouze jejich příjmeními a v případě Carla Linnéa ještě ve španělské podobě Lineo. Podle českého úzu jsem proto uvedla v našem prostředí užívanou formu tohoto jména a u obou vědců poté doplnila i jejich křestní jména.

3. Překladačské postupy

V této části se zaměřím na překladačské postupy užívané v přeloženém textu. Na pomoc si beru publikaci *Capítulos de estilística comparada: Kapítoły z porovnávací funkční stylistiky Josefa Dubského*, kde jsou přehledně zpracovány. Byť se jedná o dílo stylistické, jeho komparativní přístup nám umožňuje pracovat s ním i na poli překladačských postupů a posunů.

Pokud jsem dříve v textu některé řešení již okomentovala, nebudu se k němu zde vracet, podle různých hledisek se totiž určité postupy mohou prolínat a navíc zde není dostatek prostoru vyjádřit se ke všem řešením. Mým cílem není za každou cenu roztrždit veškeré postupy, které se v práci objevily, ale spíše poukázat na některé specifické či typické případy a pro větší přehlednost je utřídit.

3.1. *Transpozice*

Transpozice je gramatickou změnou v důsledku odlišného jazykového systému. (Knittlová et al 2010: 19) Jde o změny slovních druhů, slovesného rodu, vedlejší věty či jejím nahrazením za jiný větný člen a naopak. Vzhledem k poměrně vysokému výskytu polovětných vazeb ve španělštině je jasné, že se překladač k takovému postupu běžně uchyluje.

Následující ukázka – pouhé dvě věty – nám demonstruje četnost užití transpozice jako překladačského řešení. Nacházíme zde hned několik různých příkladů:

1. Slovnědruhovú transpozice, kdy je španělské podstatné jméno nahrazeno českým přídavným jménem.
2. Gerundiální spojení s přídavným je do češtiny nahrazeno větou vloženou.
3. Opět slovnědruhovú transpozice, tentokrát nahrazením příslovce za přídavné jméno.
4. Transpozice na úrovni syntaktické – nahrazení slovesa s předmětem vedlejší větou.
5. Infinitivní španělské spojení s podstatným jménem se v češtině objevuje jako pouhé vztažné zájmeno uvozující vedlejší větu. V tomto případě se jedná také o kondenzaci neboli jazykovou ekonomii, jak se vyjadřuje Dubský (viz 3.2. Koncentrace a jazyková ekonomie).

*La relación de Fray Pedro Simón se propone demostrar cuán bárbaros y paganos son estos indígenas, sin embargo, lo que expone es una **sistematicidad** (1) en la práctica, además, su*

exposición no se queda allí, pasa inmediatamente a mencionar a los propios conquistadores, que siendo cristianos (2) actúan como bárbaros (3) en estas tierras, aunque no invocan al demonio, pero que practican allí la medicina (4) con “poco fundamento”. Al hacer esta comparación (5) está colocando las dos prácticas en un mismo nivel. (O: 6)

Fray Pedro Simón ve svém líčení ukazuje, nakolik jsou tito domorodci barbarští a pohanští, zároveň však objasňuje, že jsou jejich praktiky promyšlené (1). A jde ještě dál, vzápětí zmiňuje conquistadory samé, kteří, byť jsou křesťany (2), se na tomto území chovají barbary (3) – nevyvolávají sice žádné duchy, ale léčí, i když jsou (4) „pramálo vzdělaní“, čímž (5) autor klade obě praktiky na roveň. (P: 12)

3.2. Koncentrace a jazyková ekonomie

Koncentrací je myšleno zkracování vyjádřeného na jednoslovné výrazy. Součástí koncentrace je podle Dubského též kondenzace, která tvoří jakousi odnož koncentrace a odehrává se na úrovni větné struktury (viz příklad 5 bodu 3.1. Transpozice).

Typickou koncentrací je španělské sousloví *modos de curar* převedené do češtiny jako *léčitelství*. Celkovou kondenzací textu můžeme zřetelně pozorovat v následující ukázce. Již na první pohled je český text kratší, pro srovnání: španělský čítá 117 slov, kdežto český pouze 80.

Intentaré entonces abrir camino de respuesta a los interrogantes planteados en el apartado 2, analizando las narraciones de los franciscanos, que nos ilustran sobre el modo de curar en América; en el período del Nuevo Reino de Granada (1550-1718) con las narraciones de Fray Pedro Simón; en el período del Virreinato (siglo XVIII) con un Recetario franciscano; en el temprano siglo XX con las narraciones del Padre Jacinto de Quito (1906), y un poco más tarde con las narraciones de Fray Pablo del Santísimo Sacramento (1944). Analizaremos cómo varían los modos de curar, y cómo funciona la Translatio de los saberes curativos, de los colonos a los indígenas, de los indígenas a los criollos, en ambos sentidos. (O: 4)

Pokusím se nastítnit odpovědi na otázky z druhého bodu analýzou františkánských vyprávění, jež nás poučují o americkém léčitelství – v období Nového granadského království (1550–1718) záznamy Fray Pedra de Simón, v období místokrálovství (18. století) františkánský lékopis, na počátku 20. století pak svědectví otce Jacinta de Quito (1906) a o něco později vyprávění Fray Pabla del Santísimo Sacramento (1944). Ukážeme si, jak se měnily léčitelské postupy a jak

funguje převod léčitelských znalostí, jak je předávali osadníci indiánům, indiáni kreolům a naopak. (P: 10)

3.3. *Amplifikace a diluce*

Amplifikace, neboli diluce je opakem koncentrace. Výsledným řešením je tedy rozvolnění textu oproti předloze. Ačkoliv má čeština tendenci k větší stručnosti než španělština, v některých případech musí využít rozvolnění, a tudíž i určitý opis či analogii. Při tomto konkrétním řešení bylo z hlediska lexikálního problematické slovo *conciencia*, které do češtiny může znamenat vědomí nebo svědomí, (viz Velký španělsko-český slovník). Tyto návrhy nicméně dostatečně nevystihují španělský výraz, proto jsem se uchýlila k vedlejší větě a amplifikaci:

Un traductor sin conciencia histórica es un traductor mutilado, prisionero de su propia representación de la traducción y de aquellas representaciones dadas por los “discursos sociales” del momento. (O: 3)

Překladatel, který si není vědom historických souvislostí, je překladatelem zmrzačeným, vězněm vlastních překladatelských představ a soudobého „společenského diskurzu“. (P: 9)

3.4. *Explicitace a implicitace*

Je-li v jednom jazyce určitá informace vyjádřena implicitně a v jiném jazyce to není možné, mluvíme o překladatelském postupu explicitace. V opačném případě se jedná o implicitaci. Ve zkoumaném překladu byla explicitace nutná především tehdy, když se do promluvy promítala skutečnost, že autorka je z Latinské Ameriky a mluví o vlastní identitě a o své zemi.

*En todo caso, el número de registros que he recopilado hasta ahora da cuenta del interés y del aprecio que existe por la labor que hicieron los franciscanos **en nuestro territorio**.* (O: 3)

*Z dosud nashromážděného množství bibliografických údajů v každém případě vyplývá, jaký je zájem o to, co františkáni v **Latinské Americe** učinili, a nakolik si jejich práce ceníme.* (P: 9)

*¿Quiénes **somos** hoy?* (O: 3)

*Kým **jsme** my **Latinoameričané** dnes?* (P: 9)

Tento jev se objevuje také na úrovni gramatické, tedy nemá-li překladový jazyk stejný repertoár prostředků. Ve španělštině se např. vyskytuje předložkové spojení *conocimiento y comprensión de*, kdežto čeština tento vztah vyjadřuje implicitně bez předložky *znalost a pochopení* čeho. Vzápětí pokračujeme zároveň substitucí, kdy španělskou vedlejší větu nahrazujeme českým jmenným vyjádřením a je proto nutné z kontextu přesně vysvětlit, co se zde děje.

El conocimiento y la comprensión de lo que aquí sucede pasa no solamente por lo que presencian sino por la capacidad de narrarlo. (O: 5)

Znalost a pochopení místních událostí a zvyků se odvíjí nejen od toho, co zde viděli, záleží ovšem také na schopnosti o tom vyprávět. (P: 11)

Na gramatické úrovni je španělština oproti češtině spíše explicitní, což je dáno především povahou španělštiny jako jazyka analytického.

Pro explicitaci, možná spíše interpretaci, jsem se rozhodla u tzv. členu určitého středního rodu *lo*. V posledním případě následující ukázky tento člen interpretuji českým výrazem *kořeny*. U předešlých volím jiná řešení: omise členu *lo* a transpozice přídavného jména *autóctono* na české jméno podstatné *domorodci* a explicitace a zároveň zesílením *lo* na české *vše*:

Lo que somos concretamente en Colombia, hoy, está compuesto de estas situaciones disimiles, a veces contradictorias, en ocasiones ahondando en lo autóctono y rechazando lo extranjero, otras reclamando lo occidental y olvidando lo indígena, lo negro y lo criollo. (O: 13)

Kým jsme konkrétně v Kolumbii dnes, je založeno právě na těchto odlišných, někdy protichůdných, situacích. Jednou jsme bezvýhradnými domorodci a odmítáme vše cizí, jindy se dožadujeme západního poznání a zapomínáme na indiánské, černošské a kreolské kořeny. (P: 18)

3.5. Modulace

Modulace je změna úhlu pohledu na danou věc a změna perspektivy. Je možné ji uplatňovat na různých úrovních. Může se jednat o samostatné lexikální jednotky či sousloví, kdy každý jazyk danou realitu nazírá z trochu jiného hlediska:

He aquí una de las recetas para la cual se hace mención de varias ayudas, me remito a una de ellas: [...] (O: 7)

Zde se pozastavím u jednoho předpisu, *jenž má hned několik využití*: [...] (P: 13)

Ukázka, kterou uvádím nyní je z jednoho starého předpisu a modulace se jevila jako vhodný prostředek pro označení jednotky míry. Španělský text užívá *cuartillo*, starou objemovou jednotku odpovídající asi 510 ml. V češtině se tyto jednotky neužívaly úplně identicky. Volila jsem mezi jednotkou *žejdlík* (asi 420 ml) a *holba* (asi 700 ml, ačkoliv se údaje liší). Usoudila jsem, že pokud dáme o něco víc než 510 ml, můžeme se dostat zhruba na 600 ml, což by mohla být *necelá holba*, kterou jsem v textu nakonec také použila:

[...] *a que quede el cocimiento algo más de un cuartillo* [...] (O: 7) – [...] *preparavte odvar v necelé holbě moči* [...] (P: 13)

Je možné modulovat také větší celky, např. na větné úrovni:

[...] *su exposición no se queda allí* [...] (O: 6) – *A jde ještě dál* [...] (P: 12)

Su fisionomía era inconfundible [...] (O: 9) – *Těžko byste si ho s někým spletli* [...] (P: 15)

V následujícím příkladu se mění hledisko gramatické, konkrétně činitel děje (*les produce x umírají*) a začátek věty je rovněž modulován, nicméně zároveň také značně kondenzován:

No diremos que para algunas enfermedades no venga bien un baño; pero la manera como éstos lo toman, en muchos casos les produce la muerte. (O: 8)

Ano, při některých nemocech je koupel prospěšná, jenže tito indiáni ji provozují tak, že na její následky mnohdy umírají. (P: 14)

3.6. *Kompenzace*

Levý kompenzaci zařazuje jako formu substituce (viz 3.9. Substituce) a definuje ji slovy O. Fischera a jeho školy takto: protože se dílo nutně někde ochudí, je nutno zase jinde je obohatit. (Levý 2012: 120) V našem případě bylo nutné kompenzovat především prostředky starého jazyka. Ve španělštině jsou to např. již nepoužívané přízvuky, v češtině jsem pak tuto absenci kompenzovala českými infinitivy zakončenými na -ti. Samozřejmě se vyskytly i jiné kompenzace na úrovni lexika či ve slovosledu.

[...] *el médico había de dar sano al enfermo que tomaba entre manos, á quien le pagaban muy bien su trabajo* [...] (O: 5)

[...] *lékař měl **uzdraviti** nemocného, o něhož se staral, a za to mu velmi dobře platili [...]* (P: 11)

Již v části 1.2.3. Neverbální a suprasegmentální prvky jsem naznačila lexikální kompenzací způsobenou indiánskou výslovností, jednalo se konkrétně o španělské slovo *enferma* vyslovené jako *enperma*, tudíž jsem tuto výslovnost pro zachování autentičnosti indiánské mluvy kompenzovala v následujícím úryvku. Objevuje se tam sice také slovo *Frontino*, ale jelikož se jedná o místní název, zachovala jsem ho s f, aby čtenář nebyl zmaten a nemyslel si snad, že by se dané místo nazývalo “Prontino”. Ukázka též naznačuje indiánskou mluvu, neznalost gramatiky a správných tvarů. Některé jsem proto do češtiny rovněž převáděla chybně a používala infinitivy namísto potřebných slovesných tvarů:

“-Tú, **Paresito**, *tu quieres mucho a indio; yo sabe que **Padresito** Pablo mucho bueno; yo te conoce onde Frontino; yo te enseña carnada para pescar, porque tú queriendo indio y aguantando secreto.*” (O: 10)

„- Pane **paráři**, *ty hodně rád indiána; já vědím, že pan **parář** Pablo moc dobrý; já tebe znát z Frontina; já tě naučit návnadu na ryby, protože ty rád indiána a držet tajemství.*“ (P: 16)

3.7. *Substituce*

Kromě výše zmíněných postupů bych se ráda věnovala i substituci, jak o ní mluví Levý, tedy o náhradě domácí analogií (Levý 2012: 104). Následující příklad je z ukázky původního textu z 18. století a jde o lékařský předpis, jehož začátek si můžeme přečíst níže. V této situaci by v žádném případě nebylo žádoucí kalkovat strukturu, ale bylo vhodnější uchýlit se k české tradici, a totiž, že rady velmi často začínají tázacím zájmenem *jak*, zvláště ve starší literatuře. Proto jsem zvolila postup analogický českému úzu:

Ayudas para evacuar la flema de la cabeza, del estómago o de otras partes. (O: 7)

Jak se zbaviti hlenu z hlavy, žaludku a jiných částí těla. (P: 13)

Jiný příklad substituce vidíme v následující ukázce, kde je španělský idiom nahrazen českým, zřídka používaným, a to především proto, že se jedná o citaci původního františkánského textu.

[...] *y que por estar solos **no tenían modo ni camino** de pasar adelante [...]* (O: 5–6)

[...] *a sami **nebyli sto** pokračovat [...]* (P: 11)

3.8. *Konkretizace*

Dalším z postupů je konkretizace, je-li původní výraz obecnější než výraz volený v překladu:

[...] [*el Piache*] *entraba en una oscura cueva en compañía de algunos valientes mancebos que llevaba consigo, y sentándose en un **duro*** [...] (O: 5)

[...] [*Piache*] *vstupoval do tmavé jeskyně v doprovodu několika odvážných mladíků a posadil se na **kámen*** [...] (P: 11)

Závěr

Bakalářská práce se zabývala překladem článku *Registro de la bibliografía franciscana que se encuentra en las bibliotecas colombianas: aproximación histórica* a následnou překladatelskou analýzou s komentářem překladatelských postupů. Snažila jsem se popsat veškeré typické postupy v textu hojněji zastoupené. Zároveň jsem si však vědoma, že rozsah této práce mi nedovoluje udělat podrobnou analýzu veškerých řešení, proto jsem se pokusila vybírat pokud možno zástupné příklady daných jevů.

Při práci jsem se snažila využít veškeré poznatky získané během studia a konkrétní řešení překladu jsem vybírala s ohledem na adresáta a funkci textu, aby se zachovala jeho srozumitelnost, čtivost a stylistická hodnota a čtenář českého textu nebyl ochuzen o žádné informace.

Vzhledem ke specializaci textu bylo nutné některá řešení konzultovat s odborníky, jelikož se mnohé termíny v odborné literatuře vůbec nevyskytují. Terminologii jsem samozřejmě rovněž dohledávala v sekundární literatuře tištěné i publikované on-line.

Pevně věřím, že se mi podařilo předložit adekvátní překlad.

Bibliografie

Primární literatura:

PULIDO, Martha. *Registro de la bibliografía franciscana que se encuentra en las bibliotecas colombianas: aproximación histórica*. [online] 2012, [cit. 2014-07-22], Dostupné z: <http://www.traduccion-franciscanos.uva.es/archivos/Pulido.pdf>

Sekundární literatura:

BÁEZ, V., Dubský, J., Králová, J. *Moderní gramatika španělštiny*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 1999. ISBN 80-7238-054-0.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-807-1069-614.

DUBSKÝ, Josef et al. *Velký španělsko český slovník I A–H*. 1. vyd. Praha: Academia, 1978.

DUBSKÝ, Josef et al. *Velký španělsko český slovník II I–Z*. 1. vyd. Praha: Academia, 1978.

DUBSKÝ, Josef. *Capítulos de estilística funcional comparada: Kapitoly z porovnávací funkční stylistiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

GREPL, M. a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-134-4.

CHLOUPEK, Jan et al. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, Učebnice pro vysoké školy. ISBN 80-042-3302-3.

KNITTLOVÁ, Dagmar, Bronislava GRYGOVÁ a Jitka ZEHNALOVÁ. *Překlad a překládání*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010, Monografie (Univerzita Palackého). ISBN 978-802-4424-286.

KRÁLOVÁ, Jana. *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7308-404-2.

LEVÝ, Jiří. *Umění překlada*. 4. upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-808-7561-157.

NORD, Christiane. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam u.a: Rodopi, 1991. ISBN 90-518-3311-3.

Posibilidades y límites de la comunicación intercultural. 1. ed. Editor Jana Králová-Kullová. Praga: Karolinum, 2011, Ibero-Americana Pragensia, 27/2011. ISBN 978-802-4619-293.

REAL ACADEMÍA ESPAÑOLA. *Diccionario de la lengua española – Vigésima segunda edición* [online]. 22. vyd. 2001 [cit. 2014-07-22]. Dostupné z: <http://lema.rae.es/drae/>

SCHÖNFELDER, Ingrid a Peter SCHÖNFELDER. *Léčivé rostliny*. Překlad Jana Jindrová. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010, Ottův průvodce přírodou. ISBN 978-807-3605-889.

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČR, v. v. i. *Internetová jazyková příručka* [online]. 2008–2014 [cit. 2014-07-22]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČR, v. v. i. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2011 [cit. 2014-07-22]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001–2014.

ZACHAR, Lev, ZELENÝ, Mnislav. *Prérijní a pralesní idniáni*. Překlad Ružena Jamrichová. 1. vyd. Bratislava, Mladé letá, 1985.

ZELENÝ, Mnislav. *Malá encyklopedie bohů a mýtů Jižní Ameriky*. 1. vyd. Praha: Libri, 2009, Mytologie a religionistika. ISBN 978-807-2773-985.